

Filosoffen

Ved ANDERS FOGH JENSEN

Projektmennesket

Anders Fogh Jensen: *Projektmennesket*.

148 sider.

ISBN 978 7934 4853

Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2009.

Projektmennesket handler om livet i projektsamfundet, et liv med midlertidighed, ad hoc løsninger og nye forbindelser.

A n d e r s F o g h J e n s e n

PROJEKTMENNESKET

A a r h u s U n i v e r s i t e t s f o r l a g

Arbejde, fritid, kærlighed, møder, sundhed, ferier, skolegang og selvudvikling ser i dag ud til at flyde sammen i et stort kaos. Men i denne bog forklarer filosofen Anders Fogh Jensen, at dette rod har sin egen orden: projektet.

Vi omgås tid, rum og hinanden på nye måder – præget af midlertidighed, usikkerhed, ad hoc-løsninger, overbookninger, aflysninger og fraværet af klare forventninger. Det foreløbige 'ja' dominerer, fordi passagen er blevet et kronisk vilkår.

Projektets logik findes f.eks. i dans, i forvaltning, i sundhedspolitik, i fodbold, i kærlighedslivet, i virksomheden og i det, der engang hedde privatlivet. Bogen dykker ned i disse højt forskellige eksempler fra hverdagen – og stiller på den baggrund en samtidsdiagnose, der beskriver de muligheder og problemer, dagens projektsamfund byder på.

Projektmennesket er en kort udgave af Projektsamfundet. Den korte udgave stiller skarpt på det menneske, der lever nu, og tager udgangspunkt i vidt udbredte hverdagsfænomener. Den fuldt udtrukne bog har et større historisk perspektiv og tegner et mere komplekst billede.

A a r h u s   U n i v e r s i t e t s f o r l a g

Udkom på engelsk, [The Project Society](#), d.27 januar 2012 i Europa og d.15. februar 2012 i USA.

INDHOLD

1. Alle har projekter 4
2. Sådan danser projektmennesket 12
3. Fra plan til projekt 22
4. Projektsamfundets rum 34
5. Projektsamfundets tid 51
6. Projektsamfundets handlinger 61

- 7. Projektsamfundets forbindelser 75
  - 8. System og stil, kombinatorik og improvisation 99
  - 9. At være menneske i projektsamfundet 107
- Læsevejledning 123

1. Alle har projekter

Alle mennesker har projekter. De har projekter på egne vegne, på andres vegne, de har projekter alene, og de har fælles projekter. I skolen skal man lave projekter, på arbejdet har man projekter. Dertil kommer alle fritidsprojekterne. Og indimellem er det ikke til at skelne, hvilke projekter der er arbejdsprojekter, og hvilke der er fritidsprojekter. Projekterne går på tværs.

Mennesker har altid haft projekter. Cæsar havde projekter, Napoleon havde projekter. Columbus havde også et projekt. Det, der ved første øjekast er slående, er, at nu taler alle om deres projekter. De taler om det, de laver, som projekter. Hvilke projekter har De, kære borddame? Førhen spurgte man folk, hvor de arbejdede, om de havde børn, og hvad de lavede i fritiden.

Hvorfor taler alle om projekter? Det er uden tvivl mere heltemodigt at have nogle projekter end at have opgaver, der skal løses, eller ordrer, der skal udføres. Projekter udtrykker en form for vilje, noget, der er rettet mod fremtiden, og noget, der emmer af kreativitet. Man er lige i gang med at gøre noget, der en dag bliver til noget.

Hvad er et projekt da for noget? Det er noget, nogen udkaster. Noget, nogen har for med nogen med henblik på noget. Egentlig betyder 'projekt' på latin et kast frem: pro-jectae. Da Galileo Galilei talte om faldloven, talte han om pro-jectae, kastede ting i frit fald. Den, der har et projekt, har lavet et kast frem. Altså: Projekter er noget, man gør nu med henblik på fremtiden.

Et projekt er en aktivitet, der i de fleste tilfælde foregår i samspil med andre, hvis regler, udførelse eller mål ikke er fastlagt på forhånd, men hvis aktivitet først må defineres og udformes undervejs. Projektet inkarnerer en ånd af, at man former fremtiden. Projektet bæres oppe af sin aktivitet – det er at sammenligne med en dynamolygte, man træder: Når der tilføres aktivitet, eksisterer projektet. Projektet kan tændes igen forskellige steder, når man åbner det, hvis man er aktiv eller kommunikerer om det. Det forløber ikke bare selv: Der er ikke nogen bygning, der har opført sig selv, eller noget speciale, der har skrevet sig selv, blot fordi tiden gik.

Allerede Ludvig Holberg talte i *Ulysses von Ithacia* (1724) om projektmagere. En projektmager var en, der gik rundt og havde idéer, der aldrig blev til noget. Dengang var det nedsættende at kalde én for projektmager. Det er det ikke længere. Hos Søren Kierkegaard skildredes projektmageren som den, der er for optaget af muligheder og ikke kan se nødvendigheder. Ifølge Kierkegaard er mennesket en sammensætning af mulighed og nødvendighed, og opgaven med at blive et vellykket menneske er at få denne sammensætning, eller 'syntese' som Kierkegaard sagde, til at gå op. Man må afbalancere mulighed og nødvendighed i livet, således at man både kan se, at visse omstændigheder er nødvendige, og stadig har evnen til at se, at noget andet end det faktiske er muligt. At man kan gøre noget andet. I en vis forstand er det menneske, der kun kan se nødvendigheder, lige så ufrit som det, der ingen nødvendighed kan se, men hele tiden udkaster nye projekter og aldrig fuldfører nogen. Det første menneske har ikke kraft til at bøje verden. Det andet menneske har ikke kraft til at bøje sig selv. Sådan rummer det at være menneske nogle farer for at leve uegentligt. Kierkegaard kalder disse måder at leve uegentligt på for 'fortvivlelse'. Holbergs projektmager er hos Kierkegaard den, der fortvivler i det mulige. Når man er til fest med ham, taler han hele tiden om den næste fest, man skal holde.

I 1927 bestemte den tyske filosof Martin Heidegger mennesket som det væsen, der hele tiden forholder sig til fremtiden. Man har, hævdede Heidegger, sagt om mennesket, at det levede i nuet. Men i virkeligheden er det at leve i nuet først og fremmest at være rettet mod fremtiden. Når jeg laver mad, tænker jeg fremad: Jeg

vil skære tomater, altså må jeg finde kniven. Ja, at jeg overhovedet gav mig til at lave mad, var, fordi jeg havde intentionen om at ville spise. Det at være menneske er hele tiden at være fremadrettet.

Det fik den franske eksistentiaalist Jean-Paul Sartre til i 1943 at definere mennesket som det væsen, der har projekter. For Sartre er mennesket kendetegnet som det væsen, der kan benægte det, der er nu. Helt centralt for det at være menneske er det at have en forestillingsevne. At forestille sig, det vil sige at benægte det, der er nu, for at kunne se noget andet. Jeg vil rejse til Palermo, jeg forestiller mig mig selv i Palermo, dvs. jeg benægter i min forestilling det faktiske, nemlig at jeg sidder i København. Når Sartre sagde, at mennesket er dømt til frihed, så mente han dermed, at det ikke kan andet end at leve ude i fremtiden, som et væsen, der forestiller sig fremtiden og udkaster projekter.

Hvis Sartre har ret, så er det ikke så underligt, at mennesker hele tiden går rundt og taler om projekter. Det forunderlige er, at det har man ikke altid gjort. Man har nok altid haft projekter, men det har ikke altid stået så centralt for det at være menneske at have projekter. Jeg har mistanke om, at Sartre – ud over at være en god beskriver af de menneskelige vilkår – også var ved at gribe noget, der er under opsejling i hans tid: at mennesker definerer sig igennem deres projekter.

Allerede et halvt århundrede forinden havde Friedrich Nietzsche bestemt mennesket som det endnu ikke fastlagte dyr. Filosoferne havde ellers i årtusinder haft travlt med at bestemme, hvad mennesket er fastlagt til at være. Nietzsches bestemmelse af mennesket hænger sammen med, hvad man plejer at kalde 'Guds død': Når vi ikke længere forstår os selv som Guds skabninger, hvad så? Ja, så er det op til mennesket selv at skabe sig selv. Hvordan skal det gøre det? Gennem sine projekter, svarede Sartre. Jeg tror, at hvis man lader sig nøje med at konstatere, at nu taler alle om projekter, og nu har alle projekter, og sådan er det bare, så går man glip af en væsentlig sammenhæng mellem det at være menneske på den ene side og vores historisk formede samfund på den anden side. For i al denne talen om og gøren med projekter ligger der en nøgle til at forstå, hvordan vores universelt-menneskelige

grundmateriale formes af vores tid.

Jeg tror, at projektmennesket er noget, der er kommet til. Ikke fordi mennesker ikke også før har haft projekter, men fordi det aldrig før har været så centralt et omdrejningspunkt i samfundet, i tiden, at skulle have sig projekter. Man går ligeledes glip af en nøgle til forståelse, hvis man antager, at mennesker altid bare har haft projekter. Den første konstatering (nu taler alle om projekter) er en sociologisk konstatering, den anden (mennesker har altid haft projekter) er en antropologisk. Over for de to – undskyld mig – overfladiske teser, 'nu har vi så projekter' og 'mennesket har altid haft projekter', vil jeg stille følgende tese: Vores måde at være menneske på i verden formes af, at vores tid, vores samfund, er et samfund, der organiserer sig igennem projekter.

Filosofferne har i mange år beskrevet det at være menneske – ja, det at eksistere overhovedet – ved at tale om forholdet til nogle helt grundlæggende dimensioner: rum, tid, handlinger og relationer. Når vi skal forstå, hvorledes det er at være menneske nu, er det brugbart at lægge sig i forlængelse af denne meget lange tradition og spørge: Hvorledes organiseres aktiviteterne og menneskene i vores epoke, i vores samfund? Hvilke formateringer af livsvilkår er det, mennesket tilbydes og må forholde sig til? Det er igennem mine forsøg på at svare på sådanne spørgsmål, at jeg er nået frem til at mene, at 'projektet' er en helt grundlæggende organiseringsfigur i vores samfund, og at den er afgørende for de måder, vi udfolder rum, tid, handlinger og danner relationer på. Med andre ord vil jeg i det følgende beskrive projektsamfundet, for at vi kan forstå, hvorledes det er at leve i projektsamfundet, at være projektmenneske.

Projektsamfundet er ikke faldet ned fra himlen, det er noget, der langsomt har dannet sig igennem det 20. århundrede. Når Sartre definerede mennesket som det væsen, der har projekter, satte han ord på noget i sin tid, der var ved at ske. 25 år senere brød et oprør løs, som man har kaldt 68-oprøret, efter studenteropstanden i Paris dette år. I virkeligheden er der tale om et langt mere omfattende opgør med

traditioner og hierarkier. Nu, langt senere, kan de aktuelle forsøg på at eksperimentere med alternative livsformer måske godt se ud som pubertære oprør mod en faderautoritets orden eller mod moderens renlige hjem. Men i virkeligheden er der tale om en langstrakt opstand mod bestemte måder at organisere og styre mennesker på, en protest, der strækker sig fra de tidlige 60'ere til de sene 70'ere.

Så pludselig i 1980'erne blev der stille. Hvad skete der? Oprøret var tilsyneladende mislykket. Folk flyttede tilbage i familierne, fik bil og hund og fast arbejde. Der var godt nok stadig lidt punk og lidt bz-bevægelse, men de lignede mest nogle, der var kommet en halv generation for sent.

Min første påstand er, at samfundet og måden at leve på faktisk blev ændret, men at det, der blev kastet op af de langstrakte opgør, ikke landede, som man havde forudsagt. Det er i den forbindelse også min påstand, at dette opgør ikke var så selvstændigt, som det til tider gav sig ud for, men at det var fortsættelsen af en meget længere bevægelse, der fik stemme af bl.a. Nietzsche, Heidegger, Sartre og en række forfattere, f.eks. Virginia Woolf, Franz Kafka og Robert Musil.

Min anden påstand er, at det, der blev kastet op, landede som projekt. Når der blev stille i 1980'erne, så var det ikke, fordi opgøret med systemet og ordensmagten var mislykket, men fordi opgørets krav til nedbrydning af hierarkier, flade strukturer, menneskelige omgangs- og arbejdsformer var blevet indløst – som projektsamfund.

Hvis det er rigtigt, at opgøret med ældre strukturer tog projektets form, så er det ikke tilfældigt, at alle taler om projekter og har projekter for. Eller i det mindste: Det er en historisk frembragt orden. Projektet er netop brændpunktet mellem menneske, samfund og historie. Det fører mig til min tredje påstand, nemlig at projektorganiseringen rækker langt dybere end til blot at være noget, man hele tiden skal sige på arbejdet, i skolerne og i forvaltningerne, det er en måde at leve på. En måde at være i rum og tid på. En måde at danne forbindelser på. En måde at gøre ting på. En måde at leve på, som vi ikke selv har opfundet, men som vi er blevet spillet i hænde, som vi har overtaget og nu forvalter. Projektsamfundet er ikke noget, vi kan vælge, det er noget, der er over os og i os. Det er noget, der er alle

steder. Når jeg nu vil give mig til at undersøge, hvori projektsamfundet består, er det altså for at forstå vor tids menneske og dets vilkår.

Når jeg taler om samfundet som et projektsamfund, så menes dermed ikke, at hele samfundet er blevet projektor organiseret. Jeg mener, at en bestemt måde at udfolde rum og tid på, at danne relationer på og udføre aktiviteter på igennem projekter bliver stadig mere fremherskende. Det er indlysende, at der også findes andre organiseringsformer end projektets, men idet projektet vinder frem, forholder det sig til disse ældre former. For at et projekt f.eks. kan være tværfagligt, må der være faglige traditioner med færdigheder og sandheder, som projektet kan gå på tværs af. Projektet spiller hele tiden op imod eller sammen med andre måder at organisere på – ofte det, jeg her vil kalde disciplin. Et tværdisciplinært projekt forudsætter discipliner. Et andet eksempel er et terrorprojekt. Terrorprojekter organiseres i netværk, der gør det svært for traditionelle hæere, der er organiseret disciplinært, pyramideformet, at gå imod projektet. Projektet udfordrer andre organiseringsformer, og det er ikke enerådende, men hele tiden i samspil med dem. Så når jeg siger, at oprøret landede som projekt, og at det gav os et projektsamfund, så er det en påstand, der ikke bare er sand, men bliver det stadig mere.

Projektet er ikke bare en form, der kommer ét sted fra, som f.eks. fra den projektor organiserede virksomhed. Ombrydningen af vores omgang med de grundlæggende vilkår (tid, rum, relationer, handlinger) kan forklares som overgangen til et projektor organiseret samfund. Som jeg skal komme tilbage til i særlig grad som overgangen fra et disciplinært organiseret samfund. I projektsamfundet stiller der sig nye problemer, løsninger og muligheder, der har at gøre med den måde, vi organiserer os på. De nye måder at eksistere på kan opleves vidt forskelligt inden for forskellige områder som fodbold, dans, børneopdragelse, bygningskonstruktion, arbejde, sygehusvæsen eller krigsførelse, også selv om omdannelserne foregår nogenlunde ensartet. Ikke desto mindre bevirker de grundlæggende fællestræk, at vi kan tale om en samlet overgang til

projektsamfundet.

For at demonstrere, hvorledes projektsamfundet fungerer, vil jeg begynde i et af de hjørner, der for mig meget slående genererer nye oplevelser af disse vilkår: måden, vi danser på.

